

BEVOLKINGSDICHTHEID PER STATISTISCHE SECTOR

1. De hoofdkaart geeft de bevolkingsdichtheid per statistische sector. Tot 1970 konden alleen kaarten per gemeente gemaakt worden. De dichtheidskaart per statistische sector geeft een preciezer spreidingspatroon van de bevolking weer. Niet alleen omdat de bewonings-concentratie een element was dat gehanteerd werd bij de begrenzing ervan, maar ook omdat de statistische sectoren een veel fijnere indeling vormen van het Belgische territorium (in 1997 waren er 19 412 sectoren of 33 maal het aantal gemeenten: 589).

De gemeenten werden voor het eerst ingedeeld in statistische sectoren naar aanleiding van de Volkstelling van 1970 (H. Van der Haegen en Th. Brulard, 1973). Deze indeling werd verder verfijnd bij de Volkstellingen van 1981 en 1991 (N.I.S., 1998). De statistische sectoren werden door geographen afgebakend, vertrekkend van een indeling in wijken (gepolariseerde gebieden voor de basisbehoeften). In rurale en verstedelijkte zones stemden de oude dorpskernen en hun dorpsbehoren, die meestal tot 1977 samenvielen met de gemeentegrenzen, hiermede veelal nog overeen. In de steden werd bij de indeling in wijken teruggegrepen naar bestaande of structurele eenheden.

Deze wijken werden eerst onderverdeeld op basis van spreidingskenmerken, waarbij de woonkern met aaneengesloten bebouwing onderscheiden werd van de zone met min of meer verspreide bewoning (of onbewoonde gebieden: bossen e.d.), die door de woonkern verzorgd (beheerd) werd. Er werden in België 3839 woonkernen onderscheiden, naar grootteorde als volgt verdeeld: minder dan 200 inwoners 1125, van 200 tot 499 inwoners 1097, van 500 tot 999 inwoners 654, van 1000 tot 1999 inwoners 436, van 2000 tot 4999 inwoners 300, en meer dan 5000 inwoners 227. Woonkernen die een zekere omvang en differentiatie bereikt hadden, werden verder onderverdeeld op basis van homogene kenmerken zoals ouderdom, aard van bebouwing en sociale status, dus op basis van structurele kenmerken. Uiteindelijk leidde dit voor gans België tot 19 412 statistische sectoren of buurten.

De tabel geeft een overzicht van het aantal, de bevolking en de oppervlakte van de statistische sectoren, volgens de op de kaart gehanteerde dichtheidsklassen. De tabel illustreert de ongelijke verdeling die optreedt. De eerste twee dichtheidsklassen (20,9 % van de statistische sectoren) omvatten 55,7 % van de oppervlakte met slechts 2,3 % van de bevolking, terwijl de laatste twee klassen (20,8 % van de statistische sectoren) op slechts 3,9 % van de oppervlakte niet minder dan 49,2 % van de bevolking omvatten.

De gebruikte dichtheidsklassen beklemtonen niet alleen deze zeer sterke tegenstellingen, maar laten vooral toe zowel de differentiatie die optreedt in landelijke gebieden (met inbegrip van bossen, heide en dergelijke meer), als de dichtheidsverschillen in stedelijke gebieden in een beperkt en daardoor nog leesbaar kleurengamma weer te geven. De kaart toont de tegenstelling in bevolkingsdichtheid tussen de woonkernen en omliggend nog agrarisch milieu (met inbegrip van bossen, heide enz.). Het kaartbeeld is bijzonder contrastrijk in de zone ten zuiden van Samber en Maas, maar ook in de leemstreken (voornamelijk Haspengouw) en de polders, waar zeer kleine (minder dan 200 inwoners) kernen bewaard zijn gebleven. Elders, voornamelijk in het noorden van het land, is de tegenstelling weliswaar ook aanwezig, maar veel minder uitgesproken. Enerzijds zijn de woonkernen veel minder compact, ze zijn groter en vertonen nogal eens uitlopers langs de wegen. Anderzijds is de bevolkingsdichtheid van de omliggende sectoren hoger dan in de leemstreken, als gevolg van een sterk verspreide bewoning. Deze verspreide bewoning gaat voor een deel terug tot de Middeleeuwen, zoals in Binnen-Vlaanderen, maar heeft zich vooral ontwikkeld sinds de 19de eeuw en versneld in deze eeuw. De trend om ruim te wonen op relatief goedkope bouwgronden buiten de steden en dorpskernen is sindsdien een Belgische constante geworden. De verspreide bewoning is om fysische, historische en demografische omstandigheden sterker ontwikkeld in het noorden dan in het zuiden van het land, maar is vooral aanwezig in een min of meer brede gordel rond de grotere steden.

2. Bij de regionale analyse (van west naar oost, van noord naar zuid) valt, in West-Vlaanderen en in het uiterste noorden van Oost-Vlaanderen, duidelijk het contrast op in het polderlandschap tussen de kleine woonkernen en het dun bevolkte gebied met verspreide hoeven (20-50 inw./km² en soms minder dan 20). De smalle gordel van de kust individualiseert zich door zijn hoge bevolkingsconcentratie, slechts op een paar plaatsen nog onderbroken door duinen (die duidelijk herkenbaar zijn bij De Panne en het Zoute-Knokke).

Binnen-Vlaanderen vertoont duidelijk veel grotere kernen dan het polderlandschap met belangrijke uitlopers langs de wegen. Het omliggende platteland met zijn traditionele verspreide bewoning heeft dichtheden, lopende van 50 tot 150 inw./km². Naar het zuiden toe verdicht de bewoning verder in de driehoek Roeselare-Deinze-Moeskroen - waarbinnen zich het Kortrijkse industriegebied ontwikkelde - met grote kernen en een sterke vermenging van industrie en bewoning.

De centrale Belgische zone van hoge bevolkingsdichtheid strekt zich breed uit tussen Gent-Oudenaarde-Geraardsbergen-Tubeke-Eigenbrakel-Waver-Leuven-Aarschot-Antwerpen-St.Niklaas en Lokeren. Deze zone kenmerkt zich door een opeenstapeling van woonkernen waarvan de dichtheid meestal de duizend benadert, terwijl de landelijke dichtheid de 100 inw./km² overschrijdt. Deze zone is het kernwoongebied van de Brusselse werkforensen. De enkele grotere open ruimten, die er tussenin verspreid voorkomen, worden als natuurdomeinen gekoesterd. Op de kaart is het Zoniënwoud tussen Brussel en Waterloo-Eigenbrakel in dit verband herkenbaar.

Aansluitend treedt in het oosten (van Hageland en Zuider-Kempen tot VochtigHaspengouw) een spreidingspatroon op zoals in de centrale dichtheidszone, maar met iets minder belangrijke woonkernen en met een verspreide bewoning, die minder hoge waarden bereikt. Zowel noordelijk als oostelijk zijn er nog belangrijke schaars bewoonde oppervlakten van de oude Kempen merkbaar (met bevolkingsdichtheden van minder dan 50 inw./km²) naast grote woonkernen, die overeenstemmen met de oude mijncentra en/of met een lokale industriële ontwikkeling. Bijzonder goed herkenbaar is (minder dan 20 inw./km²) de schaars bewoonde westelijke rand van het Kempisch plateau. De Maasvallei kenschetst zich dan weer door haar talrijke woonkernen en hogere dichtheden.

In Wallonië is de oude industriële Waalse as van de vroegere steenkoolbekkens duidelijk zichtbaar door haar belangrijke woonkernen en aansluitende suburbanisatie. Voor het overige is het spreidingspatroon vrij uniform gekenmerkt door lage dichtheden (meestal minder dan 20 inw./km²). Hierbinnen tekenen zich overal de kleine vroegere agrarische dorpskernen af (bijna negenhonderd hebben minder dan 200 inwoners en een goede zevenhonderd 200 tot 500 inwoners).

Toch vallen nog enkele regionale kenmerken op, zoals het Doornikse met een ruime zone van meer verspreide bewoning, herkenbaar door een groter aantal kleine kernen, alsook de hogere dichtheden langs de verkeersassen die Brussel verbinden met Bergen, Charleroi (tevens de kanaal-as), evenals langs de Dijle-as ten zuiden van Waver en de spoorverbinding naar Namen. Ook ten zuiden en oosten van Luik langs de Amblève, Vesder en Ourthe is de dichtheid groter en gaat enerzijds over in het Vervierse en anderzijds in het Land van Herve. Dit laatste kenmerkt zich reeds sinds de 17de eeuw door een verspreiding van de landelijke bewoning en gaat nu naar het oosten via Eupen over in de suburbane gordel van Aken, die zich in België begint af te tekenen.

In Hoog-België is het mogelijk bij zorgvuldige analyse van de kaart, de iets grotere dichtheid van de bevolking in de kalksteenband, die loopt van Chimay tot Marche-en-Famenne aan de voet van de Ardennen, te herkennen, alsook langs de ZW-NO georiënteerde reliëfs in de Condroz. De kaart toont eveneens de W-0 gerichte dorpsrijen in Belgisch Lotharingen.

3. De inzetkaart met de bevolkingsdichtheid per gemeente laat toe een vergelijking te maken met de vroegere kaarten uit de eerste en de tweede atlas en toont bovendien het belang van de kaart per statistische sector.

Desondanks geeft het kaartje met de gemeentelijke bevolkingsdichtheid toch een inzicht in de globale spreiding van de bevolking over België. Twee zones met hoge dichtheid zijn herkenbaar: de zogenaamde Vlaamse Ruit (veelhoek Gent-Antwerpen-Leuven-Brussel) met uitlopers zowel naar het Kortrijkse in het westen, als naar de Kempen in het oosten en de Waalse as van Doornik over Bergen, Charleroi, Namen, Luik tot Verviers en Eupen. De twee zones van hoge bevolkingsdichtheid zijn gescheiden door de minder dicht bevolkte, nog min of meer landelijke leemzone van Henegouwen tot Haspengouw. Ten zuiden van de Waalse as strekt zich het schaars bewoonde Hoog-België uit, dat in het zuiden eindigt in het weer iets dichter bevolkte Belgische deel van Lotharingen.

4. De inzetkaart met de gemiddelde jaarlijkse bevolkingsevolutie van 1991 tot 1997 bevestigt de trend van bevolkingsvermindering in de grotere steden. De daarmee gepaard gaande verder uitdijende suburbanisatie is herkenbaar rond Brussel (vooral in Waals-Brabant), Antwerpen en Luik, evenals - maar in mindere mate - bij Charleroi, Gent, Namen, Leuven, Brugge, Aken en Luxemburg (omgeving Aarlen). De bevolkingsgroei is ook duidelijk aan de kust, in de Noorder-Kempen en verspreid in de Ardennen. Het zuidwesten van West-Vlaanderen, het westen van Henegouwen en een aantal verspreide landelijke gemeenten, o.m. in de westelijke Ardennen, ziet zijn bevolking afnemen.

Aantal, bevolking en oppervlakte der statistische sectoren 1997						
inw/km ²	Aantal		Bevolking		Oppervlakte	
	absoluut	%	absoluut	%	km ²	%
<=20	2765	14,2	73880	0,7	12137,53	39,7
20-49	1289	6,6	163488	1,6	4885,66	16,0
50-99	1326	6,8	312191	3,1	4401,38	14,4
100-199	1370	7,1	428455	4,2	3095,82	10,1
200-499	1836	9,5	496783	4,9	1582,38	5,2
500-999	3062	15,8	1101788	10,9	1481,36	4,8
1000-1999	3807	19,6	2559230	25,3	1801,79	5,9
2000-4999	2669	13,7	2786658	27,5	943,17	3,1
>=5000	1288	6,6	2195334	21,7	250,87	0,8
Totaal	194121	100,0	10117807	100,0	30579,96	100,0